

RECENSIES, REPLIEKEN EN DUPLIEKEN

In deze rubriek worden zowel methodologieboeken besproken als onderzoeksrapportages, bij voorkeur van Nederlandstalige auteurs. Auteurs krijgen de gelegenheid om op de recensie te reageren. Op de website www.kwalon.nl worden regelmatig boeken ter recensie aangeboden. Wie een boek wil bespreken (al dan niet uit dat aanbod) kan zich richten tot redacteur Famke van Lieshout: f.vanlieshout@fontys.nl.

Analyseren in kwalitatief onderzoek – *five years on*

Reinoud Bosch*

Boeijes boek *Analyseren in kwalitatief onderzoek*, dat in 2005 verscheen, is een belangrijk leerboek. Het is dan ook goed nieuws dat Boeije zich heeft gewaagd aan een Engelse versie en dat het haar gelukt is deze bij Sage te laten publiceren. Welke ontwikkeling heeft zich voorgedaan in Boeijes uiteenzetting van analyse in kwalitatief onderzoek over de afgelopen vijf jaar?

Things aren't quite the same ...

In vergelijking met 2005 bevat het boek nieuwe hoofdstukken over ethiek, data-verzameling en resultaten. Het oude hoofdstuk 'Methoden en technieken van kwalitatieve analyse' is opgesplitst in twee hoofdstukken 'Doing qualitative analysis' en 'Integrative procedures'. Verder is het hoofdstuk over de kwaliteit van kwalitatief onderzoek nu vóór het hoofdstuk over het schrijven van het eindverslag geplaatst. Daarnaast bevat elk hoofdstuk paragrafen met leerdoelen, leessuggesties en opdrachten. Een aantal voorbeelden uit de Nederlandstalige literatuur is vervangen door voorbeelden uit de Engelstalige literatuur en een aantal nieuwe tips is toegevoegd.

Het hoofdstuk over ethiek is een logische toevoeging. De definitie van ethiek – 'Ethics are concerned with finding a balance between benefits and risks for harm' (p. 43) – en haar alleen op participanten gerichte operationalisering komen wel wat beperkt over. Ethische vragen spelen een rol vanaf de keuze van het onderzoeksonderwerp tot en met het gebruik van de onderzoeksresultaten, en behelzen ook de bredere maatschappelijke impact. Boeije geeft terecht aan dat ethiek een breed onderwerp is, dat nauwelijks redelijkerwijs kan worden besproken in een pagina of tien. Bovendien worden de *benefits and risks for harm* voor participanten goed besproken. Toch kun je je afvragen: is het niet van groot

* Reinoud Bosch is redactiesecretaris van KWALON en senior onderzoeker aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. E-mail: reinoudbosch@hotmail.com.

ethisch belang op zijn minst na te denken over de wederzijdse invloed van gevestigde belangen en gesanctioneerd onderzoek?

Het hoofdstuk over dataverzameling biedt een goede uitbreiding ten opzichte van 2005. Zo wordt nu de onontkoombaarheid van ontbrekende data besproken en zijn beschrijvingen toegevoegd van het gebruik van focusgroepen en visueel materiaal (foto, film en video). Daarnaast bevat het hoofdstuk een aantal uitstekende *hands-on* suggesties.

Het hoofdstuk 'Doing qualitative analysis' is gebaseerd op het deel van het hoofdstuk 'Methoden en technieken van kwalitatieve analyse' uit 2005 waarin het coderingsproces wordt besproken. Dit hoofdstuk bevat een aantal verwarrende elementen. Zo wordt axiaal coderen gelijk gesteld aan het *focused coding* van Charmaz (2006), maar Charmaz is juist geen voorstander van axiaal coderen en *focused coding* lijkt eerder op selectief coderen. Bij axiaal coderen gaat het om het uitwerken van categorieën en de relaties daartussen aan de hand van een coderingsparadigma en niet om het focussen van de analyse rond een kerncategorie (Strauss, 1987: 32-33). Ook stelt Boeije theoretisch coderen gelijk aan selectief coderen, terwijl theoretisch coderen bij Glaser (1978: 55) primair gaat om het ontwikkelen van een theorie en niet om het selecteren van een kerncategorie zoals bij *selective coding* à la Strauss (Strauss & Corbin, 1990: 116). Verder kunnen volgens Boeije *sensitizing concepts* tijdens de analyse worden uitgewerkt, zodat ze hun definitieve inhoud krijgen. Maar Blumer (1954: 7-8) beargumenteert juist dat zulke *definitive concepts* helemaal niet bereikt kunnen worden. Tot slot gebruikt Boeije regelmatig de term *theoretical selection* in plaats van *theoretical sampling*. Op zich is dit zinvol, omdat de term *sampling* tot verwarring kan leiden bij kwantitatieve onderzoekers. Maar het risico bestaat nu wel dat de term *selection* weer tot verwarring leidt bij kwalitatieve onderzoekers.

Jammer genoeg ontbreekt een bespreking van de centrale rol van 'abductie' – het zoeken van een theorie die een verklaring kan bieden voor een (potentieel uniek) gegeven (Maso & Smaling, 1998). Zoals Charmaz (2006: 103) aangeeft, leidt de verzameling van data tot een geabduceerde hypothese die de basis vormt voor *theoretical sampling*. De rol van de door Boeije gepresenteerde ideeën van Maso en Smaling (1998) over analytische inductie is hierdoor niet geheel duidelijk. Analytische inductie begint met een voorlopige definitie van het te verklaren verschijnsel en de ontwikkeling van een geabduceerde hypothetische verklaring daarvoor. Pas dan wordt begonnen met de verzameling van gegevens (Wester, 1995: 153). Boeije begint weliswaar met een literatuuronderzoek en een onderzoeksvraag, maar hypotheseformulering volgt pas nadat gegevens zijn verzameld en geanalyseerd. Ook de manier waarop Boeije de ideeën van Wester (1995) over constante vergelijking uiteenzet, werkt naar mijn idee niet goed, omdat de stappen van Wester het best te zien zijn als genuanceerde aanvullingen op de coderingsstappen van de gefundeerde theorie (Glaser & Strauss, 1967) – en niet als een autonome uitwerking.

Het concept 'verzadiging' wordt vroeg ten tonele gevoerd, als criterium voor het beëindigen van zowel open als axiaal coderen. Volgens eerdere uiteenzettingen van de stappen van de gefundeerde theorie vindt verzadiging pas plaats aan het

einde van het *volledige* analyseproces (Glaser & Strauss, 1967: 112). Waarom deze scheiding op basis van verzadiging tussen open, axiaal en selectief coderen?

Verder dringen zich nog andere vragen op: hoe kan de nadruk op ‘proces’ in overeenstemming worden gebracht met de hiërarchische codeboom? Een proces is lastig te coderen in de vorm van een hiërarchie. Waarom zou het *essential* zijn dat verschillende onderzoekers het met elkaar eens zijn over belangrijke eigenschappen van een concept? Mogen onderzoekers het niet met elkaar oneens zijn? En wat zijn de risico’s van de iteratieve benadering die Boeije voorstaat? Kunnen beslissingen op basis van een beperkte verzameling van gegevens er niet toe leiden dat een onderzoeker het verkeerde pad inslaat?

In het hoofdstuk ‘Integrative procedures’ worden nuttige *heuristic devices* besproken: kerncategorieën, matrices, *coding families*, visuele diagrammen en typologieën, memo’s, zoeken en tellen, het erkennen van emoties, het construeren van argumenten en het formuleren van het hoofdargument. Ook wordt het gebruik van focusgroepen, visuele data en kwalitatieve data-analysesoftware behandeld. Daarnaast bevat het hoofdstuk een aansprekend voorbeeld in de vorm van Boeijes onderzoek naar het posttraumatisch stresssyndroom bij Nederlandse veteranen van een vredesmissie in Cambodja.

Het hoofdstuk over de resultaten van het onderzoek behandelt onder meer het verschil tussen de uitkomsten van kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Boeije gaat hier naar mijn mening te snel voorbij aan de manier waarop kwantitatief onderzoek is doordrenkt met (inter)subjectieve interpretaties. Het hoofdstuk bevat een beschrijving van metasynthese, vergelijkende kwalitatieve studies, ‘mixed methods’-onderzoek en de toepassing en evaluatie van de uitkomsten van een onderzoek.

Het hoofdstuk over de kwaliteit van het onderzoek is terecht vóór het hoofdstuk over het schrijven van het rapport geplaatst. Omdat kwaliteitsbewaking zo belangrijk is, had het hoofdstuk zelfs voor in het boek geplaatst kunnen worden. Boeijes bespreking van objectiviteit komt wat stoffig over, en er zijn meer wetenschapsfilosofische perspectieven op kwaliteit dan de door haar behandelde tegenstelling tussen objectivisme en postmodernisme impliceert, maar haar bespreking van betrouwbaarheid en geldigheid is *up-to-date*. Een verwijzing naar de rol die kwalitatieve data-analysesoftware kan spelen bij *peer review* zou een goede aanvulling vormen. Door middel van kwalitatieve data-analysesoftware worden de beslissingen van een onderzoeker controleerbaar en dit kan de kwaliteit en legitimiteit van kwalitatief onderzoek vergroten.

Het hoofdstuk over het schrijven van het onderzoeksrapport bevat veel tips die voor sommigen wel en voor anderen minder nuttig zullen zijn. Naar mijn mening had Charmaz’ (2006) idee van *free writing* wat eerder in het hoofdstuk mogen worden genoemd *in combinatie* met andere meer dwingende schrijftips.

Evaluatie

Ondanks de wat zwakkere punten die ik heb besproken, is de Engelse versie een duidelijke verbetering ten opzichte van het Nederlandstalige boek uit 2005. Zo is

de opbouw van dit boek een stuk helderder en systematischer dan die van het boek uit 2005. Wat het boek in de internationale context vooral bijzonder maakt, is de nadruk die Boeije al vroeg in het boek legt op de rol van het literatuuronderzoek *voorafgaand* aan de kwalitatieve analyse. Dit is een zeer belangrijk pluspunt ten opzichte van de concurrerende tekst van Charmaz (2006). Zoals Boeije aangeeft, kan een voorafgaand literatuuronderzoek leiden tot een betere bepaling van het onderzoeksobject en de onderzoeksvraag, tot een toename in kennis en tot het voorkomen van het opnieuw uitvinden van het wiel. Boeije wijst daarnaast terecht op het belang van een open onderzoekshouding en de mogelijkheid tot het tussentijds aanpassen van de onderzoeksvraag.

Literatuur

- Blumer, H. (1954). What is wrong with social theory? *American Sociological Review*, 19(1), 3-10.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Los Angeles: Sage.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Los Angeles: Sage.
- Glaser, B.G. (1978). *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley: Sociology Press.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Smaling, A. (2003). Inductive, analogical, and communicative generalization. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(1). Article 5. Retrieved 14 December 2010 from www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/2_1/html/smaling.html.
- Strauss, A.L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wester, F. (1995). *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Bussum: Coutinho.